

İÇİNDEKİLER

TÜRK YURDU

Türk Ocakları Genel Merkezi Aylık Yayın Organıdır.

Yayımlayan

Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi

Sahibi

Türk Ocakları Genel Merkezi Adına
Nuri GÜRGÜR

Genel Yayın Müdürü

Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Necmeddin SEFERCİOĞLU

Yayın Kurulu

Yard. Doç. Dr. Eriman TOPBAŞ

Doç. Dr. M. Fahri ATASOY • Dr. Lütfü ŞEHİSUAROĞLU
Doç. Dr. M. Fatih KIRIŞCIOĞLU • Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN
Ömer ÖZCAN • Yard. Doç. Dr. Serdar SAĞLAM
Dr. Süleyman ERYİĞİT • Yard. Doç. Dr. Yakup DELİÖMEROĞLU
Yard. Doç. Dr. Yunus KOÇ • Yücel HACALOĞLU

Akademik Danışman ve Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ali GÜLER (İzmit Baysal Ü.)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN (Muğla Ü.)
Prof. Dr. Bahadeddin YEDİYILDIZ (ETÜ Ü.)
Prof. Dr. Bayram KODAMAN (Süleyman Demirel Ü.)
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM (Hacettepe Ü.)
Prof. Dr. E. Semih YALÇIN (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU (Pamukkale Ü.)
Prof. Dr. İsmail YAKIT (S.D.Ü.)
Prof. Dr. Leyla KARAHAN (Gazi Ü.)
Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER (Hacettepe Ü.)
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Mustafa ERKAL (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Necati DEMİR (Cumhuriyet Ü.)
Prof. Dr. Salim ÇOHÇE (İnönü Ü.)
Prof. Dr. Şerif AKTAŞ (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Ülker AKKUTAY (Gazi Ü.)

Büro

Yaşar GİRGİN

İdare Yeri

Sezenler Sokağı 4/12 Sıhhiye-ANKARA
Tel-Belgegeçer: (0312) 229 69 74

Yazışma Adresi

PK. 429 Yenisehir-ANKARA
el-mek: turkyurdu@turkyurdu.com.tr
turkocaklari@turkyurdu.com.tr
Türk Ocakları el-mek: turkocagi@turkocagi.org.tr
Türk Ocakları Web sitesi: www.turkocagi.org.tr

Türk Yurdu Dergisi İstanbul Satış Noktaları

Kitabevi Çatalçeşme Sk. Nu: 52/A Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0312) 512 43 28

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi
Mahir İz Cad. Nu: 2 Bağlarbaşı-Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 651 15 05 - 06

Abone Ücreti

"Türk Ocakları Basın, Yayın ve Eğitim Hizmetleri İşletmesi Türk Yurdu
257311 numaralı posta çeki" hesabına, yurtdışı havaleler için de
T.C. Ziraat Bankası Necatibey-ANKARA şubesi 6565463-5001 numaralı
banka hesabına yatırılarak, PK. 429 Yenisehir-ANKARA adresine bilgi verilir.

Yıllık Ferdî Abone: 50 YTL.

Yıllık Kurum ve Kuruluş Abonesi: 100 YTL.

Yurtdışı Abone

Avrupa ülkeleri için: 100 Euro / Diğer ülkeler için: 100 Dolar

Yayınlanan yazıların muhtevasına ait sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanacak yazılar üzerinde yazardan müsaade alınarak gerekli
düzeltilmeler yapılabilir. Gönderilen yazılar yayınlanırsın
yayınlanmasın iade edilmez.

Türk Ocakları Merkez Yönetim Kurulu

Başkan : Nuri GÜRGÜR
Başkan Yardımcısı : Prof. Dr. Orhan ARSLAN
Genel Sekreter : Yücel HACALOĞLU
Genel Muhasip : Galip TAMUR
Genel Sekreter Yrd. : Kerim ÜNAL
Genel Sekreter Yrd. : Dr. Bülent AKSOY
Üye : Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR
Üye : Prof. Dr. İsa ÖZKAN
Üye : Dr. Emrah ŞENEL
Üye : Dr. Mehmet KARABAY
Üye : Dr. Hasan Ali KARASAR

Denetleme Kurulu

Başkan : Prof. Dr. Celal ER
Raportör : Dr. Murat ARABACI
Üye : Ejendi BARUTÇU

Kapak - Mızampaj 7. Devre, cilt 25 (57) Baskı
Reproton Sayı: 210 (571) EVREN YAY. A.Ş.
Tel: (0312) 384 78 51 94. Yıl Tel: (0312) 484 05 05

Amerika Ateşle Oynuyor	
Nuri GÜRGÜR	2
Alevilik ve Heterodoksi	
Ethem Ruhi FİĞLALI	5
Alevilik - Bektaşilik, Din Kültürü Ahlâk Bilgisi	
Dersleri ve Diyanet	
Hasan ONAT	8
Alevî - Bektaşilerde Statü ve Rol Dağılımı	
Orhan TÜRKDOĞAN	20
Türkiye'de Alevilik ve Bektaşiliğin	
Güncel Meseleleri Hakkında	
Recep KILIÇ	30
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Alevilik	
Cemal TOSUN	37
Ahlîk ile Alevî - Bektaşiliğin Kaynaklarından	
Biri Olan Fütüvvet - Nâmelerin Önemi	
Mehmet ŞEKER	42
Aleviliğin İnanç Boyutu	
İlyas ÜZÜM	46
Alevilik Bektaşilik: Allah'a Kul, Muhammed'e Ümmet,	
Ali'ye Talib	
Süleyman SARITAŞ	48
Benim Alevî Düşmanlığım	
Yavuz Bülent BAKİLER	51
Melikoff: "Aleviliğin Tüm Olarak Görme İmkânı Yok"	55
Alevilik - Bektaşilik	
Uğur SÜMER	59

AYIN DOSYASI

<i>Balkanlar ve Doğu Avrupa'yı Müslümanlaştıran</i>	
<i>Hacı Bektaş Erenleri</i>	
<i>Abdülkadir SEZGİN</i>	62
<i>Bektaşilik ve Alevilikte Allah Muhammed Ali Üçlemesi</i>	
<i>Ana Unsurdur</i>	
<i>Gülağ ÖZ</i>	65
<i>Alevilik İslâm Dışı Değildir</i>	
<i>İzzettin DOĞAN</i>	67
<i>Aleviler Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Aslı Unsurdur</i>	
<i>Mustafa TIMİSİ</i>	72
<i>Alevilik Konusunda İlmî ve Stratejik Araştırmalara İhtiyaç Var</i>	
<i>Müfid YÜKSEL</i>	73
<i>Alevileri Azınlık Sayma Hevesleri Kasıtlı Bir Oyundur</i>	
<i>S. Hayri BOLAY</i>	78

Cemlevleri Tartışmaları Ekseninde Günümüz Aleviliğine Bakışlar	
Ali YAMAN	81
Aleviler Azınlık Değildir	
Hüseyin TUĞCU	87
İnanç Konusuna ve Alevilikle İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış	
Cemal ÇAKIR	97
Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma	
Merkezinde Bulunan Tarihi Belge ve Eserler	
Hacı YILMAZ	100
Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma	
Merkezi Kütüphanesi	
Gıyasettin AYTAŞ	103
Türklerde Kızıl/Al Rengi	
Nihat ÇETİNKAYA	107
Alevilik ile İlgili Yayınlar Hakkında Tespitler	
İsmet ÇETİN	110
Alevilik - Bektaşilik, Niçin İslâm Dışı Değildir?	
Osman EĞRİ	114
Alevilik, Sünnilik ve Politika	
Şakir KEÇELİ BABA	119
Toroslarda Semah: Mersin Tahtacıları	
Havva Ş. TOPÇU	122
Dr. Bedri Noyan	
Ömer ÖZCAN	126
Birleşik Kelimelerin Yazımı	
Veli Savaş YELOK	
Yavuz KARTALLOĞLU	130
Türkiye'nin Bekçisi Türkçedir	
Necati DEMİR	133
Gürcistan ve Ukrayna Sonrası Türkistan'da	
"Sivil Darbe" Senaryoları	
Gökçen EKİCİ	135
Haberler	139
Çizgiler / Serdar SAĞLAM	144

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK, DİN KÜLTÜRÜ AHLÂK BİLGİSİ DERSLERİ VE DİYANET

Hasan ONAT*

ilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır."

Hacı Bektaş Veli

a. Alevilik-Bektaşilik

Türkiye ilginç bir ülke!.. Sorunların çözümü, onların içinden çıkılmayacak derecede karmaşık hâle getirilmesinde yatıyormuşçasına, sorunları çözecek/çözmek durumunda olan birtakım kurum ve kuruluşlar, önce sorunları görmezlikten geliyor; sonra da çözermiş gibi yaparak işi zamana bırakıyorlar. Kürt sorunu böyle... İrtica sorunu böyle... Baş örtüsü sorunu böyle... Avrupa Birliği ile ilgili sorunlar böyle... Akla gelen hangi önemli sorun varsa, çözmek konusunda irade beyan edenlerin bile, sorun çözmek gibi bir niyetlerinin olmadığı, sorunların kalıcı hâle gelmesinden yarar umulduğunu düşünmeden edemiyor insan... İşte Alevilik-Bektaşilik sorunu da, bu kapsamda giderek çözümsüz hâle getirilmek istenen sorunlardan birisi... Sorunun çözümünü zorlaştıran en önemli husus, konu ile ilgili bilimsel araştırmaların yok denilebilecek kadar az olması ve bu alandaki bilgi boşluğunun hem keyfi Alevilik inşalarını, hem de konunun farklı açılarından istismarını kolaylaştırmasıdır. Siyasîlerin bu konu ile ilgili olarak söyledikleri her söz, attıkları her adım, sorunu daha da karmaşık hâle getirmekten başka hiçbir işe yaramıyor. Diyanet İşleri Başkanlığı, esasta bir istihdam kurumu olduğu gerçeğini

unutup, etkinlik alanını genişleterek farklı roller üstlenmeye başlayınca, Alevilik konusunda iyi niyetle söylenen birtakım sözler bile, Alevî-Bektaşî kesimi ayağa kaldırmaya yetiyor. Sorunun çözümü, öncelikle, konu ile ilgili bilimsel bilginin üretilmesinde ve bu bilginin etkili yetkili merciler tarafından önemsenmesinde ve değerlendirilmesinde yatmaktadır. Avrupa Birliği konusunda müzakere süreci başlamıştır. İlerleme Raporlarında Alevilik-Bektaşilik konusunda dikkat çekilen hususlar bile, bilimsel bilginin dışında atılacak her adımın, ileriye yönelik çok ciddi sıkıntılar doğurabileceğini göstermiştir.

Alevilik-Bektaşilik Türkiye'nin bir gerçeğidir. Türk toplumunun bir kısmı kendisini "Alevî", "Bektaşî", ya da "Alevî-Bektaşî" olarak tanımlamaktadır. Ancak ne kendilerini "Alevî", "Bektaşî", ya da "Alevî-Bektaşî" diye tanımlayanlar, ne de bu konuda konuşanlar, sağlıklı bir bilgi birikimine ve bilimsel verilere dayanarak hareket etmemektedirler. Örneğin, Alevîlerin sayısı hakkında

6,5 milyonla 30 milyon arasında farklı rakamlar telâffuz edilmektedir. Bu durum, Alevî-Sünnî sürüşmesi şeklinde kendini gösteren veya öyle gösterilmek istenen gerginliğin ivme kazanmasına yol açmakta; siyasîlerin, bu gerilimden çıkar sağlayıcı istismarcıların işlerini büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Din istismarının bir boyutu da, "Alevilik-Bektaşilik"le ilgili söylem biçimlerinde ortaya çıkmak-

tadır. Alevîlik-Bektaşîlik konusunda doğru bilgi ve sağlam belgelerle halkın aydınlatılması, bilinçli olarak oluşturulmak istenilen Alevî-Sünnî geriliminin kaynaklarının kurutulması anlamına geleceği gibi; bu bilgi boşluğundan yararlanarak çıkarları doğrultusunda bir Alevîlik-Bektaşîlik inşa etmek isteyen birtakım istismarcıların çanına ot tıkayacaktır. Bütün sorunlarda olduğu gibi, bu konuda da bize yol gösterecek olan bilimdir.

Alevîlik-Bektaşîlik konusundaki bilgi boşluğu, aynı zamanda ciddi bir kavram kargaşasına yol açmaktadır. Şîî, Ca'ferî, Nusayrî, Rafîzî, Kızılbaş, Çepni, Tahtacı, Alevî ve Bektaşî kavramları genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Bu durum, sağlıklı düşünmeyi zorlaştırmakta ve konunun doğru anlaşılmasını engellemektedir. Ayrıca, millî birlik ve beraberliğimiz de bu durumdan yara almaktadır.

Alevîlik, kelime olarak Hz. Ali'nin soyundan gelmek, onun soyuna mensup olmak anlamına gelmektedir. Hz. Ali'nin çocukları Hasan'ın soyundan olanlara Şerif, Hüseyin'in soyundan olanlara da Seyyid denmektedir. Alevî kelimesinin bu kök anlamı, tarihsel akış içerisinde farklılaşarak genişlemiştir. Meselâ, özbeöz Türk olan Alevî dedelerinin "Seyyid"liği meselesi, ilginç bir araştırma konusu olarak önümüzde durmaktadır. Soy bakımından Hz. Ali ile hiç alakası olmayan, ancak silsilesi Hz. Ali kanalıyla Hz. Peygamber'e ulaşan tarikatlara da "Alevî" sıfatı verilmiştir. Tarihte, özellikle Zeydilerin gerçekleştirdikleri birtakım isyanlardan "Alevî isyanları" diye söz edilmektedir. Alevî, Hz. Ali'nin taraftarı olmak anlamına da gelmektedir. Ali taraftarlığının tarihteki sosyolojik karşılığı "Şiatu Ali" ya da "Şia" olmuştur. Şia, hicrî ikinci asırdan itibaren bir şemsiye kavram hâline gelmiş; bünyesinde pek çok fırkayı barındırmıştır. Ancak, bütün bu kullanış biçimlerinin, konumuz olan Alevîlik-Bektaşîlikle doğrudan herhangi bir ilgisinin olmadığını hemen belirtmekte fayda vardır.

Türk tarihinde Alevîlik, ya da yaygın kullanılışı ile Alevîlik-Bektaşîlik, 19. asrın sonlarından itibaren, Türkiye'de yaşayan Kızılbaş, Bektaşî, Tahtacı, Çepni, Sıraç vb. zümreleri ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Maalesef, bu kavramın şemsiye kavram hâline geliş sürecinde ve daha sonrasında, bilerek, ya da bilmeyerek bu grupların Sünnî oldukları hususuna ciddi olarak vurgu yapılmıştır. Ancak, Sünnî olmadığını söylemenin, "ne olduğunu söylemek" anlamına gelmediği çoğu zaman göz ardı

edilmektedir. Sonuçta, Alevîlik-Bektaşîlik, bir anlamda Sünnîlik karşılığı olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu durum, Türklük ve Müslümanlık ortak paydasından rahatsız olan bazı kimselerin işini kolaylaştırmıştır. İşte, Alevîlik-Bektaşîlik konusunda kafa karışıklığının en önemli sebeplerinden birisi de budur.

Mevcut yaygın kullanılışı ile "Alevîlik-Bektaşîlik" meselesinin tarihsel arka plânı ve kavramsal boyutu bilimsel açıdan henüz aydınlatılmış değildir. Bu durum, hem anakronizme, hem de ciddi kafa karışıklığına yol açmaktadır. Türk toplumunun sağlıklı bir tarih, bilgi ve bilincinden yoksun olduğu hesaba katılacak olursa, sorunun niçin gittikçe daha karmaşık hâle geldiği/getirildiği kolayca anlaşılabilir. Çünkü, sağlıklı tarih, bilgi ve bilincinden yoksun olan toplumlar, ya geçmişi kutsallaştırarak onun bütün olumsuzluklarını geleceğe taşımak zorunda kalırlar -insanların kalıbı bugünde, kalbi ve beyni geçmişte kalmış olur-; ya da geçmişte yadsıyarak bir iş yaptıklarını zannederler. Her iki hâlde de, birey ve toplumların geleceğinin belirlenmesinde, geçmişin olumsuzlukları en önemli etkenlerden birisi olur. Alevîlik-Bektaşîlik konusundaki bilimsel bilgi eksikliği, Alevîlik-Bektaşîliğin ne olduğu konusundaki belirsizliklerin ana kaynağıdır. Kendisini Alevî-Bektaşî olarak tanımlayanlar bile, Alevîliğin tarihsel arka plânı bir yana, Alevîliğin, Alevîlik-Bektaşîliğin mezhep mi, meşrep mi, tarikat mı olduğu konusunda çok da net olamamaktadırlar. Alevîliğin İslâm içinde mi, yoksa İslâm dışı mı olduğu şeklindeki tartışmaların da tamamen ya art niyetten, ya da bilgisizlikten kaynaklandığını görebilmek için illâ da bilim adamı olmak gerekmez. Alevîliğin mevcut hâlde kendisini bütünüyle Sünnîlik karşılığına merkeze alarak tanımlamaya ve konumlandırmaya çalışması ise aklın kabullenebileceği bir şey değildir. Bu konudaki tartışmaları makul uzlaşma zemininin ötesine taşıyan önemli bazı bilgi hatalarına dikkat çekmekte fayda vardır:

• Mezhep ve tarikatlar, Hz. Muhammed'in vefatından çok sonraları, din anlayışındaki farklılıkların kurumlaşması sonucu ortaya çıkmış olan beşerî oluşumlardır. Hz. Muhammed'in sağlığında herhangi bir mezhep ya da tarikat mevcut değildir.

• Kerbela olayı, hiç kuşkusuz insanlık tarihinin şahit olduğu en talihsiz olaylardan birisidir. Ancak, bu olay olduğu zaman Türkler henüz Müslüman olmamışlardı. Hz. Hüseyin'i Kufe'ye çağırılanlar, Kufeli

Araplardır. Kerbela'da onu hunharca şehit edenler Kufeli Araplardır. Onun öldürülmesine seyirci kalanlar Kufeli Araplardır. Onun şehit edilmesinden dolayı pişmanlık duyarak Tevvabun hareketini gerçekleştirenler de Kufeli Araplardır. O zaman diliminde, henüz Şiîlik de, Sünnîlik de mevcut değildir. Hz. Hüseyin'i şehit edenler Sünnî olmadığı gibi, Muaviye de, Yezit de Sünnî değildir... Özde Arapların bir iç sorunu olan Kerbela olayının Araplardan çok, Arap olmayan Müslümanların gündemlerini asırlardır niçin bu kadar meşgul ettiği, doğrusu araştırılması gereken bir konudur.

• Türklerdeki Ehl-i Beyt sevgisi, sadece Alevîlik-Bektaşîliğe özgü olmayıp, doğrudan Türklerin İslâm'la tanışmaları ile ilgili olup, iliklerimize kadar işlemiş bir sevgidir.

• Alevîlik, Şiîlik olmadığı gibi, Şia'nın bir alt kolu da değildir. İran ve Azerbaycan, 16. asırda bir Türk devleti olan Safevîler zamanında, zorla Şiîleştirilmiştir. Safevî Devletini kuranlar, çoğunlukla Anadolu'dan giden Türk boylarıdır; o zamanki ifadeyle Kızılbaş Türklerdir. O zamanlar bir övgü vesilesi olan Kızılbaşlık, Türk olmak ve Erdebil Tekkesine bağlı olmak anlamına gelmektedir.. Safevî Devletinin arka planında Pir-i Türk veya Pir-i Türkmen diye anılan Şeyh Safiyyüddin tarafından kurulan Erdebil Tekkesi yatar. Osmanlı'nın doğu sınırı 1514 yılındaki Çaldıran Savaşı sonucunda belirlendiği için, Osmanlı topraklarındaki Türkler Kızılbaş olarak karılırken, Safevî Devletinin sınırları içerisinde yaşayanlar önce Şiîleştirilirler ve daha sonra da devlet çarkının dışına itilirler.

• Alevîlik-Bektaşîlik, Sünnîlik karşıtlığı değildir. Alevîlik-Bektaşîliği, bilmeden veya art niyetle Sünnîlik karşıtlığı temeli üzerine oturtmaya çalışmak, hem tarihsel hakikatlerle, hem de Alevîlik-Bektaşîlik gerçeği ile örtüşmez. Böylesi bir yaklaşım biçimi, kendisini Müslüman hisseden bütün insanlara Müslüman olma imkânını sağlayan İslâmî kök değerler ortak paydasını kaybettirir. Belki de, Alevîlik-Bektaşîliğin özündeki İslâmî kök değerleri yadsımak arzusu, yeni Alevîlik inşalarında bilinçli olarak Sünnîlik karşıtlığını merkeze almaya çalışmaktadır. Durum böyle olunca, Sünnîlikte var olan herhangi bir ögenin, Alevîlikte olmaması gerektiği gibi sakat bir anlayış ortaya çıkar ki, kanaatimizce yapılmak istenen de muhtemelen bu olmalıdır.

• Alevîlik-Bektaşîlik, Türk tarihinin ve Türk kültürünün genel bütünlüğünden bağımsız değildir; ye-

ni Alevîlik-Bektaşîlik inşa faaliyetlerinde en dikkat çekici yönlerden birisi, bu bütünlüğün bilinçli olarak görmezlikten gelinmeye çalışılmasıdır.

• Alevîlik/Kızılbaşlık ve Bektaşîlik aynı şey değildir. Alevîlik konusunda yapılan araştırmalar, bugün kendilerini Alevî diye tanımlayan kimselerin önemli bir kısmının kendisini Bektaşî olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bazı insanlar kendilerini Kızılbaş olarak nitelerler. Kızılbaşlık, köktü, Sünnî iken zamanla Şif-Bâtınî bir hüviyete bürünen Erdebil Tekkesine dayanan, kendini tarikat formunda ifade eden, Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki iktidar mücadelesi sürecinde belirgin hâle gelen bir farklılaşma biçimidir. Daha açık bir ifadeyle, Alevîlik kavramı kullanılmaya başlanmadan önce, şimdilerde kendilerini Alevî diye isimlendiren kimselerin geçmişte yer aldıkları ana sosyal gruplar, ya Kızılbaşlık, ya da Bektaşîliktir. "Alevîlik-Bektaşîlik"te, ana damarın Kızılbaşlık olduğu, "Alevîlik-Bektaşîlik" şeklindeki isimlendirmeden de açıkça anlaşılabilir. "Alevîlik-Bektaşîlik" şeklindeki isimlendirme, biraz da şartların zorlaması ile birbirine benzeyen, ancak, birbirinin aynısı da olmayan iki farklı sosyolojik oluşumun birlikte mütalâa edilmesi arzusu doğrultusunda ortaya çıkmıştır. "Alevî olunmaz; Alevî doğulur" şeklindeki ifadeler, her Bektaşî'nin bugünkü adıyla Alevî, tarihteki ismiyle Kızılbaş olarak kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Bütün bu gerçeklere rağmen, nasıl isimlendirirsek isimlendirelim, Kızılbaşlığın da, Bektaşîliğin de, gerek köken, gerekse tarihsel gelişim ve müntesiplerinin kimliği açısından birer Türk tarikatı olduğu her türlü tartışmanın ötesindedir. Şeyh Safiyyüddin'in adı etrafında şekillenen Erdebil Tekkesi de, Hacı Bektaş Veli kültürüne dayanan Bektaşîlik de, Müslüman Türklerin meydana getirdikleri sufi oluşumlardır.

Mevcut Alevîliğin kendini ifade biçimi de açıkça tarikat formundadır; kullanılan temel kavramların hemen tamamı tasavvufî içerik taşımaktadır. Cem, musahiplik, görgü ve düşkünlük erkanları; dört kapı kırk makam gibi kavramlar, sadece Bektaşîlikte değil; pek çok Sünnî bilinen tarikatta var olan kavramlardır. Mevlevîlerin "sema"sı ile "semah" arasındaki benzerlik ilk bakışta göze çarpmaktadır. Ayrıca, Mevlevîlikteki pek çok ögenin, biraz farklılaşarak da olsa, Bektaşîlikte ve bugünkü kullanılan biçimi ile "Alevîlik-Bektaşîlik"te mevcut olması, Mevlevîlikle Alevîlik-Bektaşîlik arasındaki ilişkinin ipuç-

larını vermektedir. Aynı şekilde, Ahilik ile Alevilik-Bektaşılık arasında da ciddi benzerlikler ve paralellikler vardır. Alevilikteki “düşkün ilân etme”nin Ahilikteki adı “ocaktan atılma”dır. “Pabucunun dama atılması” deyimini de dikkat çekicidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, bir şemsiye kavram olarak “Alevilik”, “Alevilik-Bektaşılık”, “Anadolu Aleviliği”, gerek tarihsel arka plân, gerek oluşum şekli (form), gerekse sosyo-kültürel farklılıkları belirlemek için kullanılan ana kavramlar yönünden bir “sufi oluşum” niteliği taşımaktadır. Tarikat adının kullanılmak istenmemesini, 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatıldığı, tarikat faaliyetlerinin yasaklandığı gerçeğini hesaba katarak anlayışla karşılamak gerekmektedir. Bazı yörelerde tarikat niteliklerinin gittikçe kaybolmaya başlaması, Aleviliğin mezhep olması anlamına gelmemektedir. İşin gerçeği, Aleviliğin mezhep mi, tarikat mı, “yaşam biçimi” mi, kültür mü olduğu konusunda, Alevilerin kafası da fazlasıyla karışıktır.

Biraz dikkat edecek olursak, daha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi, başımızı ağrıtan sorunların önemli bir kısmının, doğru ve sağlam bilgi eksikliğinden kaynaklanmış olduğunu hemen fark edebiliriz. Alevilik olgusu hakkındaki bilgi boşluğu, -Alevî olsun olmasın-, gerçekleri görebilen, akli başında her insanın açıkça dile getirdiği bir husustur. Alevilik hakkında yüzlerce kitap neşredilmiş olmasına rağmen, bunların büyük çoğunluğunun bilimsel nitelikten yoksun olduğunu görebilmek için, kitapların sayfalarına şöyle bir göz atmak yeterlidir. Kitapların ve yazılıp çizilenlerin önemli bir kısmı, bilgi boşluğundan ve kaostan yararlanmak isteyen bazı kimselerin, kendi ideolojileri ve çıkarları doğrultusunda, yeni Alevilik inşaları peşinde koştuklarını düşündürmektedir. Konu hakkındaki bilimsel bilgi eksikliği, Alevilik-Bektaşılığın bölgeden bölgeye farklılık arz etmesi, bilinçli yönlendirme çabaları, yeni inşa faaliyetlerini kolaylaştıran hususların yanında gelmektedir.

Rahmetli Baki Öz, tarihsel hakikatler bir tarafa bırakılarak gerçekleştirilmek istenen yeni Alevilik inşa faaliyetlerini, bu doğrultuda konuşan, yazıp çizilenlerin duruşlarını, *Alevilik Nedir?* (İst. 1996) isimli kitabında detaylı olarak araştırmış ve ortaya koymuştur. Bu tür inşa faaliyetlerinin üzerine oturtulduğu iddiaları kabaca üç ana grupta toplamak mümkündür. Birincisi, Alevilik-Bektaşılığın, İslâm dini

ile ilgisinin olmadığı, güncel tartışılan şekliyle “Aleviliğin İslâm dışı olduğu” şeklindeki iddialar. İkincisi, Aleviliğin aslının Şiilik olduğu şeklindeki iddialar. (Bu hususla ilgili ilginç bir kitap Teoman Şahin tarafından kaleme alınmıştır. *Alevilere Söylenen Yanlır-Bektaşılık Soruşturması 1*, Ankara 1995). Üçüncüsü, Alevilikle Sünnilik arasında hiçbir fark olmadığı, her ikisinde de Hz. Ali sevgisinin çok önemli bir yer tuttuğu iddiaları. Aslında sayısı oldukça fazla olan bu tür iddiaların bilimsel temellerinin olmadığı ortadadır. Biz, önemine binaen, sadece “Aleviliğin İslâm dışı” olduğu şeklindeki iddiaların arka plânına birazcık eğilmek istiyoruz.

“Aleviliğin İslâm dışı” olduğu şeklindeki iddiaları ilk defa dile getirenlerin, başta Hasluck olmak üzere, bazı batılı araştırmacılar olduğunu hemen belirtmekte fayda vardır. Daha sonra bu tür görüş beyan edenlerin sayısı artmaya başlamıştır. Bazı araştırmacılar, açıkça, “Aleviliğin başlı başına bir din” olduğunu şöyle ifade etmektedirler: “Karşılaştırmalardan görüleceği üzere Alevilik, Müslümanlık değildir. Olması da mümkün değildir. Müslümanlığın bir mezhebi ya da kolu olsaydı, çoktan Müslümanlığın içerisinde eriyip gitmiş olacaktı. Alevilik, kendine has özellikleriyle, kendi başına bir inanç sistemidir. Başlı başına bir dindir” (Şelva Dersim, “Alevilik”, *Pir Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1 Aralık 1994, s. 8). Bu görüş, Esat Korkmaz tarafından hazırlanan Fransa Alevî Birlikleri Federasyonunca yayımlanmış olan *Alevilik Eğitim Ders Notları* isimli kitabın önsözünde açıkça “Anadolu Aleviliği felsefi bir dindir.” şeklinde ifadesini bulmaktadır. (Esat Korkmaz, *Alevilik Eğitim Ders Notları*, 1).

Bu tür marjinal çıkışlara en iyi cevap, yine Alevî kesimin içinden gelmektedir. Cemal Şener’in şu ifadeleri oldukça önemli tespitleri içermektedir: “Şimdi Alevilik İslâm’ın dışındadır diyenlerin aslında Aleviliğin inanç yönüyle hâl ve alâkaları yoktur. Alevî anne babadan doğmuş olabilirler ama Alevî değildir. Çünkü Alevî’yim demek ‘Ben Allah’a, Muhammed’e ve Ali’ye inanıyorum. Kur’an-ı Kerim’in kutsal kitap olduğunu kabul ediyorum’ demektir. ‘Ben Alevî’yim’ demenin müeyyidesi budur”. Şener’e göre bu tür iddiaların temelinde ya İslâmîyet’in yanlış yorumları karşısında ‘İslâmîyet buysa ben İslâm değilim’ gibi bir tepki yatmaktadır; ya da ‘Biz Aleviliği dinden ne kadar uzaklaştırırsak, dinsiz hâle getirirsek o kadar sosyalistleştiririz’ şeklindeki arayışlar

yer almaktadır. (Cemal Şener, "Tasavvufi Geleneği Alevilik Yeniden Üretmedi" (Söyleşi) 2023 Dergisi, 15 Aralık 2004, sayı 44, s. 35). Bu konu ile ilgili olarak Reha Çamuroğlu da şu tespitlerde bulunmaktadır: "Alevilik İslâm dışıdır şeklindeki ifadelerin ciddiye alınacak bir tarafı yoktur. Onun için bu tartışmaya girmem. Alevilik İslâm dışıdır, ya da Alevilik azınlıktır gibi yaklaşımların Düvel-i Muazzama nezdinde destek bulan mahfiller oluşturduğunu görüyoruz. Böyle bir açıklamanın Avrupa'daki çeşitli Alevî örgütlerinden çıkmış olması bir tesadüf değildir. Bakın geçmişte İngiliz ve Alman istihbarat teşkilâtları Anadolu'da cirit atarken bir tez ortaya attılar: Kayıp Hristiyanlar. Kayıp Hristiyanlar olduğu ve bunların da Aleviler olduğu şeklinde bir düşünce ileri sürdüler... Bu tezleri desteklemek için Alevî zümrelerin içinde de bol bol altın kullandılar..." (Reha Çamuroğlu, "Düvel-i Muazzama'nın Aleviliğe Özel İlgisi Devam Ediyor" (Söyleşi), 2023 Dergisi, 15 Aralık 2004, sayı 44, s. 9).

Bu ve benzeri tespitler, Alevilik konusundaki bilgi boşluğunun doğurduğu vahameti anlamak için yeterlidir. "Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak isteyenlerin" ne kadar da çok olduğu düşünülmesi gerekli olan bir husustur. Henüz Alevilik olgusunun hangi zeminde tartışılacağı bile açıklık kazanmış değildir. Bilgi boşluğu, tahmin edildiğinden çok daha fazla, çok daha ileri seviyededir. Oysa doğru bilgi olmadan fikir üretmek, çözüm üretmek mümkün değildir.

Alevilik olgusu hakkında gerekli olan bilimsel bilgi, öncelikle Aleviliğin mevcut durumunun tespitine ve doğuş sürecinin aydınlatılmasına yönelik olmalıdır. Ayrıca, Alevilikle ilgili ana kavramların, Alevilik olgusunun tarihî seyrine paralel olarak kazandığı ve yitirdiği içerikler de dikkate alınarak, bilimsel yöntemlerle ve doğru olarak tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Doğru bilgi, sağlıklı bir tartışma zemininde, yapıcı ve doğruyu arayan, iyi niyetli insanlar sayesinde, sorunların kalıcı bir biçimde çözümlenmesini sağlayabilir. Doğru, hoşumuza gitmese de, işimize gelmese de doğrudur. Doğruları gizleyerek, gerçeklerden kaçarak bir yere varmak imkânsızdır.

Alevilik, temelde inançla ilgili bir farklılaşmadan çok, sosyo-kültürel ve politik bir farklılaşmadır. Aleviliğin kendisini daha çok tarikat formunda ortaya koyması, farklılaşmanın niçin inançla ilgili olma-

dığını biraz izah etmektedir. Bir tarikatın içinde, farklı mezheplere mensup insanlar olabilir. Tasavvuf, çoğu zaman, mezhep farklılıklarını içinde eritebilen bir yapıya sahiptir.

Alevilik olgusunun bugünkü durumu ile ilgili, Prof. Dr. Orhan Türkdöğün tarafından gerçekleştirilen, *Alevî-Bektaşî Kimliği* isimli, "sosyo-antropolojik" bir araştırmanın değerlendirme kısmında şu tespitlere yer verilmektedir: "Alevî-Sünnî teolojisini temsil eden yetkililerin bir araya gelerek ilmi bir seminer veya toplantıda tartışmaları gerekmektedir. Çünkü, *hemen her Alevî Ocakzâdeleri; Allah, Kur'ân ve Peygamber üçlüsünde birleştiklerini bize kesinkes açıklamışlardır. Bu nedenle İslâm'ın özünde, Alevî-Sünnî açısından bir sapma düşünülemez. Her Alevî Allah'a, Peygamber'e ve Kur'ân'a bağlı olduğu hususunda karardır... Bu üç unsur, Alevî-Sünnî bütünleşmesinde temel taşı teşkil edebilir.*" (O. Türkdöğün, *Alevî-Bektaşî Kimliği*, Timaş Yayınları, İst. 1995, s. 535; ayr. bk. Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, s. 20; Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 147 vd.; E. Ruhi Fırlı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, 277 vd.).

Bu tespitlerin anlam ve önemini ortaya koyabilmek için, önce, bu araştırmanın nasıl yapıldığına bakmak gerekmektedir. Orhan Türkdöğün, 1993-1995 yılları arasında, Türkiye genelinde Alevî-Bektaşî nüfusun yoğun olduğu 15 il ve bu illere bağlı 45 ocak üzerinde, antropolojinin en yeni yöntemlerini kullanarak bir saha araştırması yapmıştır. Esas olarak, kendilerini Alevî-Bektaşî diye tanıtan kimselerin Alevilik-Bektaşiliğe bakışları ortaya konulmak istenmiştir. İşte, yukarıdaki tespitler, bu araştırmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Orhan Türkdöğün'in ortaya koyduğu bulgular, daha sonra yapılan konu ile ilgili bazı araştırmalar tarafından da önemli ölçüde doğrulanmıştır [bk. Fazlı Arabacı, *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları*, Samsun 2000; Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği*, Ank. 2004; Ramazan Uçar, "Alevî Bektaşî Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Abdal Musa Tekkesi Örneği)", basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003].

Bu tespitlerden yola çıkarak, kendilerinin Alevî-Bektaşî olduğunu söyleyen kimseler arasında, İslâm'ın özünüyle bağdaşmayan birtakım görüşlerin, düşüncelerin olmadığını iddia etmek elbette mümkün değildir. Nitekim, araştırıcı da bunun farkındadır: ►

“Bu gelenekli Aleviliğin iç yapısında; tarihî gerçeklere uymayan, İslâmî kültür kodlarıyla anlaşamayan birtakım batıl görüşler ve hurafeler de vardır” (Türkdoğan, aynı eser, 535). Bu tespitin, sadece Alevilik için değil, Sünnî anlayış biçimi için de geçerli olduğunu söylemek için fazla delile ihtiyaç yoktur. Din geleneklerle bütünleşip, gelenek din gibi algılanmaya başlanınca, hurafe ve batıl inançların yerşermesi için uygun bir zemin ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, Alevî, Sünnî, Şîî, Haricî olmak fazla bir şey değiştirmemektedir. İşin ilginç yanı, Kur’ân, “Ataların dinî zihniyeti” adı altında, atadan, dededen kalma anlayış biçimlerinin, genel anlamda “geleneğin” dinleştirilmesini şiddetle eleştirmektedir. Müslümanlar, Kur’ân’ın açık uyarılarına rağmen, bugün Kur’ân’ın bu sert eleştirisinin muhatabı durumundadırlar.

Alevî olduğunu söyleyen insanların, açıkça Allah’a, Hz. Muhammed’in Peygamberliğine ve Kur’ân’a inandıklarını söylemektedirler. Bu, Alevilik olgusunun tartışılacağı zemin açısından oldukça önemlidir. Kendisini İslâm’ın dışında gören, açıkça Müslüman olmadığını söyleyen bireyler, elbette olacaktır. Hatta, bunların Alevî ya da Sünnî olmaları da gerekmez. Ancak, *Aleviliği İslâm dışı görmek, ya da göstermeye çalışmak, hem mevcut realite ile bağdaşmaz; hem de, akla ve bilimsel anlayışa uygun değildir. Aleviliğin mevcut durumu ile ilgili tespitler, bu sonucu doğurmaktadır* (Kırş. İlyas Üzüm, *Günümüz Aleviliği*, 67 vd.). Ne var ki, Türkiye’nin toplumsal barışı sağlamasından, birlik-beraberlik içinde yeni uygarlıklara kanat açmasından rahatsız olan, çıkarlarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya bulunan bazı bireyler ile birtakım kurum ve kuruluşlar, konunun kanayan bir yara olarak kalmasından medet ummaktadırlar.

Değişim süreci, kendilerini Alevî olarak gören insanlarımızı, İslâm dini konusunda netleşmeye doğru çekmektedir. İşin gerçeği, geniş bir yelpazede ortaya çıkan spekülasyonları önleyebilmenin başka yolu da yoktur. Kötü niyetli insanlara meydan vermemek için, öncelikle o insanlara malzeme sağlayan kapıların kapatılması gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz koşullar, bizlere, İslâm’ı anlama ve iyi Müslüman olabilme hususunda, yeni fırsatlar hazırlamıştır. Her insanın, doğrudan Kur’ân’dan hareketle kendi din anlayışını kurma imkânı vardır. Müslümanların geçmişte İslâm’ı anlayış biçimlerinden hiç

birisinin İslâm dini ile özdeşleştirilmesi mümkün değildir. İletişim imkânları, bizlere, hem geçmişî iyi anlama imkânı sağlamakta, hem de gelecek için sağlıklı arayışları mümkün kılmaktadır. Bizden önceki nesillerin bilgi birikiminden, tecrübesinden yararlanmanın yollarını bulabilirsek, onların düştükleri hatalara düşmeyiz; onların yanlışlarını tekrarlamaktan kurtulmuş oluruz. Bunun için de, adı ne olursa olsun, dini anlayış biçimlerinin insan ürünü olduğunu unutmamak gerekmektedir.

İnsanlığın, büyük ölçüde bilgi akışındaki yoğunluğa ve hızı bağlı olarak içine sürüldüğü küreselleşme, bir yandan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi evrensel değerleri ön plâna çıkarırken, diğer taraftan da alt kültür gruplarını uyurarak, yerel değerleri tetiklemektedir. Buna bağlı olarak Alevilik-Bektaşilik konusunda da, daha önceleri dikkat çekmeyen yeni sorunlar ortaya çıkmış bulunmaktadır. Avrupa Birliği ile ilgili tartışmalar, bir Avrupa İslâm’ı tartışmasını başlatmıştır. Aynı zamanda, “azınlık” kavramı da, Lozan’da çizilen çerçeve zorlanarak yeniden tanımlanmak istenmekte, Alevilik-Bektaşilik bu bağlamda ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda, özellikle Almanya’da yaşayan Alevî-Bektaşî gruplar arasında Alevilik-Bektaşilikten yeni bir “din” gibi söz edilmeye başlanması dikkat çekicidir.

Özellikle Almanya eksenli tartışmalarda, Alevî-Bektaşî çocuklara Alevî-Bektaşilik doğrultusunda din dersleri verilmesi gerektiği şeklindeki iddiaların birden bire yaygınlaştığını görmekteyiz. İşin ilginç yanı, hem Türkiye’de, hem de Almanya ve Fransa’da, Alevî-Bektaşî Din Kültürü Ahlâk Bilgisi kitapları hazırlanmıştır.

b. Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Dersleri ve Alevilik-Bektaşilik

TC Anayasasının “din ve vicdan özgürlüğü” ile ilgili olan 24. maddesinde şöyle denmektedir: “Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.”

“Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin denetim ve gözetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan

zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteği-ne, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağ-lıdır.”

“Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kuralla-rına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez veya kötüye kullanamaz”.

Anayasanın 24. maddesi uyarınca zorunlu hâle gelen din kültürü ahlâk bilgisi dersleri, 1982 yılında itibaren ilk ve orta öğretim kurumlarında okutul-maktadır.

Türkiye, halkının yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu bir ülkedir. Bu Müslümanlık, ağırlıklı olarak Sünnî anlayış çerçevesinde şekillen-miştir. Ancak, Kars, Iğdır yörelerinde yaşayan va-tandaşlarımızın bir kısmı Şîî anlayışı paylaşmakta-dır. Türk halkının yaklaşık yüzde on kadarı da, ken-dilerini Alevî-Bektaşî olarak tanımlamaktadırlar. Hatay, İskenderun civarında Nusayrîlik doğrutu-sunda bir inanç taşıyan vatandaşlarımız mevcuttur. Ayrıca, Türkiye’de ağırlıklı Sünnî anlayış Hanefî-Maturidî çizgide olmasına rağmen, Şaffî-Eş’arî çizgi-de mezhep anlayışına sahip pek çok insan vardır. Öte yandan, tekke ve zaviyeler 1925’te kapatılmış olmasına rağmen, Türkiye’de pek çok tarikatın (Naksî, Kadîrî, Mevlevî, Rıfâî...) fiilen mevcut oldu-ğu bilinmektedir.

Türkiye’de yaygın din anlayışı, ağırlıklı olarak sözlü kültüre dayalı olarak şekillenmiştir. İnsanlar, din anlayışlarını, duydukları bilgiler üzerine kur-maktadırlar. Şifahî kültürle oluşan anlayış biçimin-de bilginin kaynakları bilinmediği için, eleştirel dü-şüncenin gelişmesi, oldukça yavaş olmaktadır. Ayır-ca, Nurculuk, Süleymançılık gibi dinî cemaatlerde ve bazı tarikat gruplarında, liderlerin kitaplarına da-yalı olarak oluşan bir anlayışın mevcut olduğu göz-lenmektedir. Ancak, bu tür oluşumlarda merkezde “kitap” olmasına rağmen, din anlayışı yine şifahî kültüre dayalı olarak oluşmaktadır. Çünkü, bu an-la-yış biçiminde “kitap” kutsallık zırhına bürünerek “kolay anlaşılır olma” vasfını yitirmekte; bilenlerin açıklamalarından sonra anlaşılabilmesine inanıl-maktadır. Bu doğrultuda kendilerini “Sünnî” olarak tanımlayan vatandaşlarımızın “Sünnîlik”in ne oldu-ğunu tam manasıyla bildikleri söylenemeyeceği gi-

bi, kendilerini Alevî-Bektaşî diye tanımlayan vatan-daşlarımızın da Alevîlik-Bektaşîliği bildikleri pek söylenemez. Halkın din anlayışı, -Alevîsiyle, Sünnî-siyle- gelenekler tarafından, geleneğin içinde, sözlü kültürle oluşmaktadır. İşin gerçeği, dinî açıdan Ana-dolu’daki Alevî köylerle, Sünnî köyler arasında çok ciddi farklılıkların olduğunu söyleyebilmek de pek mümkün değildir.

Din kültürü ahlâk bilgisi dersleri, mevcut prog-ramları çerçevesinde, mezhepler üstü-cemaatler üstü bir yaklaşımla, kendisini Müslüman olarak tanımlayan insanların din anlayışlarının ortak payda-sını bilgi düzeyinde öğretmeyi amaçlamaktadır. Bu ortak payda, İslâm’ın Kur’an’daki evrensel kök de-ğerlerinden oluşur. Bu ortak payda, aynı zamanda, bütün insanlığın ihtiyaç duyduğu bir arada yaşama kültürünün alt yapısını oluşturacak evrensel ahlâk ilkelerinin kurulmasına ve etkin olmasına imkân sağlayacak bir ortak paydadır.

Din kültürü ahlâk bilgisi derslerinin zorunlu hâ-le gelmesiyle birlikte, bu derslerin içeriğinden çok, zorunluluğu tartışma konusu yapılmıştır. Zorunlulu-ğun lâiklikle bağdaşmadığı şeklinde tezler ileri sü-rülmüştür. Oysa, dünyanın hemen her yerinde, her devlet, vatandaşlarını bir şekilde din konusunda bil-gilendirmektedir (Bu konu ile ilgili olarak bk. Türki-ye’de ve Dünyada Din Eğitimi Uluslar Arası Sem-pozyumu, Ankara 1997). Türkiye’deki sorun, “devle-tin, kendi istediği doğrultuda bir İslâm” öğretmek istediğini ileri süren daha çok radikal nitelikli grup-lara ve cemaatlere mensup insanlarla, “devletin Ale-vîlik-Bektaşîlik gerçeğini görmezlikten geldiğini” id-dia eden bazı Alevî-Bektaşî gruplardan kaynaklan-maktadır. Bu iddiaların ve bu doğrultudaki tartış-maların bilimsel içerikten yoksun olduğunu hemen belirtmekte fayda vardır. Din kültürü ahlâk bilgisi derslerinde ne Sünnîlik, ne Alevîlik-Bektaşîlik, ne de herhangi bir mezhebin, herhangi bir tarikatın, herhangi bir cemaatin görüşleri anlatılmaktadır. Da-ha önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi, din kültü-rü ve ahlâk bilgisi dersinin müfredatında, İslâm’ın temel ortak paydası, bilimsel bir çerçevede verilme-ye çalışılmıştır. Müfredat dikkatlice incelenecek olursa, kendisini Müslüman hisseden, İslâm dairesi içinde gören her insanın, ya da her grubun, bu müf-redatta kendi kök değerlerini kolayca bulabileceği görülecektir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, bu ko-nudaki tartışmaları sürdürmeye çalışanlar, din kül-

türü ahlâk bilgisi programlarını bile doğru dürüst incelememişlerdir.

Alevîlik-Bektaşîlik doğrultusunda din kültürü ahlâk bilgisi derslerinin verilmesi gerektiği şeklindeki iddiaların hiçbirisinin ciddi bilimsel temelleri yoktur. Her şeyden önce, böyle bir teklif, Tevhid-i Tedrisat Kanuna aykırıdır. Çünkü Tevhid-i Tedrisat Kanununun gerekçesinde aynen şöyle denilmektedir: “Bir devletin genel eğitim ve kültür politikasında, milletin duygu ve düşünce bakımından birliğini sağlamak için öğretim birliği en doğru, en bilimsel, en çağdaş ve her yerde yararları ve güzellikleri görülmüş bir ilkedir. 1255 (1839) Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat döneminde, yıkılmış Osmanlı saltanatı da öğretim birliğine başlamak istemişse de bunu başaramamış ve aksine bu konuda bir ikilik bile meydana gelmiştir. Bu ikilik, eğitim ve öğretim birliği açısından birçok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir millet, bireyleri ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim bir ülkede iki türlü insan yetiştirir. Bu ise, duygu ve düşünce birliği ile dayanışma amaçlarını tamamen yok eder”. (*Türkiye’yi Lâikleştiren Yasalar*, hazırlayan ve sadeleştiren Reşat Genç, Ank. 1998, 19).

Diğer taraftan, Türkiye’deki Alevîlik-Bektaşîliğin, henüz mezhep mi, tarikat mı olduğu konusunda, Alevî-Bektaşîler arasında bile bir görüş birliği yoktur. Alevîlik-Bektaşîliğe, mevcut hâliyle “mezhep” diyebilmek, bilimsel açıdan mümkün değildir; çünkü Alevîlik-Bektaşîlik, esas itibarıyla itikadî olmaktan çok sosyo-kültürel bir farklılaşmadır. Ayrıca, Alevîlik-Bektaşîlik şeklindeki kullanımda, ağırlık Bektaşîliğe verilmektedir. Alevîlikte Bektaşîliği, mevcut hâliyle birbirinden ayırmak pek mümkün değildir. Eğer, söz konusu Bektaşîlik, Hacı Bektaş Veli’nin adına izafeten kurulan tarihî Bektaşîlik ise, -ki öyledir-, bu doğrultuda bir din kültürü ahlâk bilgisi derslerinin olmasını istemek, doğrudan, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile ilgili olan kanuna aykırı olacaktır.

Türkiye’de tek tip bir Alevîlik-Bektaşîlik yoktur. Alevîlik-Bektaşîlik, bölgeden bölgeye farklılık arz etmektedir. Bu durumda, hangi Alevîlik-Bektaşîlik esas alınacak ve okutulacaktır. Üstelik, Alevîlik-Bektaşîliğin İslâm ile ilgisi olmayan bir “din” olduğu şeklindeki iddiaların da yüksek sesle dile getirilmeye başlandığı bilinmektedir.

Türkiye’de, sadece Alevîlik-Bektaşîlik değil, belki sayıları yüzlerle ifade edilebilecek dinsel grup vardır. Alevîlik-Bektaşîlik doğrultusunda bir din dersi verilmesi, başta kendisini Sünnî olarak tanımlayan geniş kitle olmak üzere, bütün gruplara, kendi istedikleri doğrultusunda bir din eğitim-öğretimi verilmesi gibi bir sonuç doğuracaktır. Bu durumun meydana getireceği kaos bir yana, Sünnîlik merkezli bir eğitim-öğretim faaliyetinin, diğer dinsel grupların varlığını kolayca gölgeleyebileceğini tahmin etmek pek de zor değildir. Oysa, zorunlu din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretiminde, bütün dinsel grupların kendilerinden pek çok şey bulabilecekleri temel ortak paydanın kültürel düzeyde öğretilmesi, farklılıkların zenginlik olarak anlaşılmasını sağlayacak; toplumda “ben ve öteki” saplantısının dinsel zeminde oluşmasının önüne geçecektir.

Alevîlik-Bektaşîlik açısından din kültürü ahlâk bilgisi adıyla hazırlanan kitaplara şöyle bir göz atmak bile, konunun ne kadar karmaşık olduğunu görebilmek için yeterlidir.

Alevîlik-Bektaşîlik Açısından Din Kültürü Ahlâk Bilgisi

Bu kitap, Şakir Keçeli ve Aziz Yalçın başkanlığında bir grup tarafından hazırlanmış, 1996 yılında Ardic Yayınları arasında çıkmıştır. Talim Terbiye Kurulu, kitabın ders kitabı olarak okutulmasını kabul etmemiştir.

Kitabın daha ilk sahifesinde (Önsöz) şöyle denilmektedir: “Bu kitap, devleti Alevî-Bektaşî inancını ve farklılıklarını kabullenmeye zorlamayı hedeflemektedir. Başka bir deyişle, suçluyu suç üstü yakalamaya çalışmaktadır.”

Alevîlik-Bektaşîlik Açısından Din Kültürü Ahlâk Bilgisi adıyla hazırlanan bu kitap, ciddi manada bilgi hatalarıyla, yersiz genellemelerle doludur. Şu ifadeler, sözlerimizin en açık kanıtı olarak gösterilebilir: “... Alevîler Kur’an-ı Kerim’in onu aşkın ayetine dayanarak beş vakit namazın kılınmasına karşı çıkarlar... Alevîler beş vakit namaz kılmadıkları gibi, ibadetlerini de çalışma zamanlarında ve aylarında yapmazlar. Hatta yapılmasını da eleştirirler. Çünkü onlar için çalışmak bir ibadettir... Yine Alevîler ramazan ayında tutulan bir aylık orucun İslâm’ın koşulu olmadığına inanırlar...” (s. 9-10) Alevî-Bektaşîlerin arasında namaza karşı olanlar olduğu gibi, beş vakit namazını kılan, ramazan orucunu tutanların

da bulunduğu bir gerçektir. Alevîlerin yoğun olarak yaşadığı yörelerde yapılan sosyolojik araştırmalar, kendisini Alevî olarak tanımlayan insanların da, namazı dinsel bir ibadet olarak kabul ettiklerini; hatta Alevîler arasında namaz kılanların oranlarının küçümsenmeyecek düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Dr. Ramazan Uçar tarafından yapılan "Alevî Bektaşî Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Abdal Musa Tekkesi Örneği)" isimli araştırmada ortaya konulan sonuçlar oldukça dikkat çekicidir. Buna göre, örneklem grubu içinde yer alan deneklerin % 67.8'i namazın ibadet olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca deneklerin % 65.8'inin bir şekilde namaz kıldıklarını belirtmeleri de önemli bir husustur [Dr. Ramazan Uçar, "Alevî Bektaşî Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Abdal Musa Tekkesi Örneği)", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, s. 158]. Üstelik, gerek Ahmet Yesevî'de, gerekse Hacı Bektaş Veli'de ve diğer Alevî-Bektaşîlerin önder olarak gördükleri kimselerde, namaz, oruç, hac gibi temel ibadetlere karşı çıkmadığını, bilâkis bunlar konusunda ciddi bir hassasiyetin var olduğunu açıkça görebilmekteyiz.

Kitapta bilimselliğin olmayışı bir yana, çelişkiler gizlenemeyecek niteliktedir. Bunun çarpıcı örneklerinden birisi, mezheplerin doğuşu konusunun işlendiği peş peşe gelen şu iki paragrafta açıkça görülmektedir: "Daha sonra Halife Osman tarafından Şam'a vali olarak atanan Ebu Süfyan oğlu Muaviye, Hz. Osman'ın kan davası savı ile başkaldırmıştır. Bu başkaldırı üzerine Sıffin adı verilen savaş olmuş ve savaş sonunda hile ile hilâfeti Muaviye almıştır. Muaviye'nin iktidara yönelik hilesi İslâm dünyasını; Şia veya Şîlik, Haricilik ve Sünnilik olmak üzere üçe bölmüştür. Ancak bu bölünüm henüz uzlaşmaz hâle dönüşmemiştir. İmam Hüseyin'in acımasız ve ahlâksızca katli, İslâm'ı bir daha birleşmemek üzere, Şia ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat diye bölmüştür..." (ss. 69-70)

Bu yaptığımız alıntıda, Hüseyin'in katlinin "acımasız ve ahlâksız" oluşu dışında, doğru diyebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Sıffin Savaşı sonrasındaki Hakem olayı, Hz. Ali'nin safılarında yer alan, daha çok bedevîlerden oluşan bir kesimin Haricilik adı altında bir grup oluşturmalarına yol açmıştır. Haricîlerin dışındaki Müslümanların Şif, ya da Sünnî olduklarını söyleyebilmek tarihen mümkün değildir. Çünkü, henüz ortada Şîlik de yoktur, Sünnilik de

Kerbela olayında Hz. Hüseyin'in hunharca katledilmesi, gerçekten elim bir olaydır. Ancak, Hüseyin'i Kufe'ye çağıran Kufeli Araplardır. Hüseyin'i öldürenler de Kufeli Araplardır. Hüseyin'in öldürülmesine seyirci kalanlar da Kufeli Araplardır. Ortada ne Sünnilik vardır; ne de Şîlik.

Aynı sayfada yer alan şu ifadeler, yine açık çelişki örnekleridir: "Peygamberden sonra İslâm'ın imanın ya da halifesinin kim olacağı tartışması ve kavgası Şia'yı yaratmıştır." (s. 70) Oysa yazarlar, az önce, Şia'nın Sıffin'den sonra çıktığını söylüyorlardı...

Alevîliğin ne olduğu konusunda kafaları karışık olan yazarlar, onun doğuşu hakkında açık seçik bilgilere sahip değilmiş gibi görünmektedirler. Nitekim farklı sayfalarda yer alan şu iki paragraf, bilimsel boşlukları ve çelişkileri açıkça gözler önüne sermektedir:

"Alevîlik, Şia mezhebinden esinlenerek, başta Türkler olmak üzere, 11. yüzyılda Anadolu'da yaşayan halkların ortaklaşa ürettiği dinsel bir yoldur. Bazılar Alevîliğe mezhep gözü ile bakarlar ama Alevîliğin yedi büyük ozanından biri olan Nesimi bir deyişinde:

'Sorma be sofı mezhebimizi

Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır'

diyerek, Alevîliğin mezhep değil tarik yani yol olduğunu açıklamıştır. Alevîler Şia mezhebinin İsnâ-Aşerîyye kolundan, başka bir deyişle İmamiye veya Caferî kolundan önemli ölçüde etkilenmişlerdir." (s. 79)

"Anadolu Alevîliğinin temel dayanaklarını oluşturan; ona bugünkü şeklini, yönünü, ilkelerini ve inanç biçimini kazandıran, geniş ölçüde Hacı Bektaş Veli'nin öğüt ve öğretileri olmuştur." (s. 84)

Eğer Alevîliğin oluşumunda kurucu isim Hacı Bektaş Veli ise, ki genel kanaat odur-, "Şia mezhebinden esinlenerek, başta Türkler olmak üzere, 11. yüzyılda Anadolu'da yaşayan halkların ortaklaşa ürettiği dinsel bir yoldur", şeklindeki ifadelerin doğru olmaması gerekir.

Alevîliğin, "tarikât" demekten kaçınarak bir "yol" olduğunu, mezhep olmadığını belirten yazarlar, şu ifadelerinde, Alevîliği İmamiye'nin bir kolu olarak göstermektedirler: "XIII. yüzyılın o korkunç kargaşa ve bilinmezlik ortamında Anadolu halkına tarihsel, kültürel ve ulusal kimliğini yeniden kazandırmaya çalışan Hacı Bektaş Veli ve öğrencileri, bu çabalarını başarı ile sonuçlandırdıkları, bir başka ▶

şeyi de gerçekleştirmişlerdir. O da; gerek Anadolu Selçuklu Devleti, gerekse Osmanlı Devleti döneminde devletçe benimsenmiş bulunan Hanefiyye mezhebinin yanında İmamiyye mezhebinin Anadolu'ya has özellikler, nitelikler taşıyan ve yeni bir uygulama biçimi olan Alevîlik kolunun oluşup gelişmesi idi." (ss. 86-7)

Alevîlik-Bektaşılık, Şia'nın, ya da onun bir fırkası olan İmamiyye'nin bir alt kolu olarak ortaya çıkmıştır. Alevîlik-Bektaşılıktaki "Ehl-i Beyt" sevgisi, Şiilikten değil, Türklerin Müslümanlaşma sürecinde, daha çok Emevi ve Abbasi zulmünden kaçarak, Horasan-Maveraünnehir bölgesine sığınan, Hz. Peygamber'in soyundan gelen kimseler kanalıyla İslâm'ı tanımlarından gelmektedir.

Yazarlarımız, Alevîliği İmamiyye'nin bir alt kolu yapmakta yetinmemişler, Bektaşılığı de Alevîliğin bir tarikati hâline dönüştürmüşlerdir: "Hacı Bektaş Veli'nin Suluca Karahüyük'te kurmuş bulunduğu okul ve bu okulun öğretileri zamanla sistemleşip kurumlaşmış; XV. yüzyıldan itibaren Alevîliğin bir tarikati hâline gelmiştir. Adına da, Hacı Bektaş Veli'nin adı anılarak Bektaşî Tarikatı ya da Hacı Bektaş Veli Yolu denilmiştir." (s. 87)

Alevîlik-Bektaşılık Açısından Din Kültürü Ahlâk Bilgisi adı altında, din kültürü ahlâk bilgisi dersleri için ders kitabı olarak hazırlanan kitap, bilimsellikten uzak bir şekilde kaleme alındığı gibi, ciddi bilgi hataları ile doludur.

Alevîlik Eğitimi Ders Notları

Bu kitap, Esat Korkmaz tarafından hazırlanmış olup, Fransa Alevî Birlikleri Federasyonunca yayımlanmıştır. Yazar, çalışmasının hemen girişinde "Anadolu Alevîliği felsefi bir dindir" diyerek, konuyu nasıl baktığını açıkça ortaya koyar. Kitap baştan sona, ideolojik bir inşa denemesidir. Yazar, materyalist-pozitivist bir anlayışla, Alevîliği, kendince yenden kurgulamak istemektedir.

Esat Korkmaz'a göre Alevîlik, "idealist düşüncecilik-maddeci düşüncecilik bileşimi bir felsefe-öğretidir. Bu felsefede-öğretide maddeci düşüncecilik, yani materyalizm egemen; idealist düşüncecilik, yani idealizm tamamlayıcı ve kutsayıcıdır.

"Alevîlik-Bektaşılıkta bu türden felsefi bir tasarım, dinin 'felsefeleşmesini' sağlamış ve aydınlanmanın temel kanalını açmıştır. Ortodoks dinin özü olan 'vahyin' yerine akli koymuş; 'vahiy' ve 'inanma'

üzerine yapılan Ortodoks dinin/dinlerin, yani Ortodoks tanrıbilimin karşısına, 'düşünme' ve 'akıl yürütme' üzerine yapılan felsefeyi yerleştirmiştir. Bir bakıma bir 'akıl dini' yaratmıştır." (s. 20)

Bu kitap, Alevîliğin, tarihsel köklerinden ve mevcut gerçekliğinden uzak bir şekilde nasıl materyalist bir zemine taşınmak istendiğinin çarpıcı bir örneği olarak tarihe geçecektir. Kitabın bilimsel hiçbir tarafının olmadığını üzülerek belirtmek gerekmektedir.

c. Alevîlik ve Diyanet

Din kültürü ahlâk bilgisi dersleri ile birlikte, en çok tartışılan konulardan birisi de Alevîlerin Diyanette temsilleri meseledir. Her şeyden önce, eğer Alevîliğin tarihi ve şu andaki durumu bize, onun tasavvufi bir oluşum olduğunu gösteriyorsa, Alevîlerin Diyanette temsili diye bir meselenin söz konusu bile olmaması gerektiği ortadadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1925'te tekke ve zaviyeleri kapatmış, tarikat faaliyetlerini yasaklamıştır. Bektaşılığın tarikat olduğunu tartışmaya gerek yoktur. Kızılbaşlığın tarikat boyutu, Erdebil Tekkesinden gelmektedir. Alevîlik denildiği zaman, işin kökeninde ya Kızılbaşlık veya Bektaşılık vardır. 1925'de tekke ve zaviyelerin kapatıldığı Türkiye'nin, bugün bir tarikat cennetine dönüştüğü/dönüştürüldüğü düşünülecek olursa, başta Mevlevîlik, Nakşîlik ve Kadîrlilik olmak üzere irili ufaklı onlarca tarikatın mevcut olduğu gerçeğini de hatırlamakta fayda vardır. Ayrıca, Nurculuk, Süleymancılık gibi, tarikat formunda örgütlenmelerine rağmen, kendilerine tarikat demekten kaçınan oluşumları da unutmamak gerekmektedir.

Ancak, Alevîlerin, gerek vergi ile bağlantılı olarak, gerekse kendilerinin Sünnileştirilmek istendiği şeklindeki iddialarla beraber Diyaneti gündeme getirmeleri, birtakım ciddi sorunların var olduğunu göstermektedir. Bu sorunların önemli bir kısmı, Diyanet İşleri Başkanlığının olması gereken "mezhepler üstü çizgi"yi, bir türlü tutturamamasından kaynaklanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bir istihdam kurumudur. Kendisini Müslüman hisseden herkese din hizmeti götürmek durumundadır. Ne var ki, Diyanet İşleri Başkanlığı, mevcut hâliyle, ne Sün-nileri, ne Alevîleri, ne de dine sıcak bakmayanları memnun edebilmektedir. Ancak, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar da, din hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi açısından Diyanet İşleri ►

Başkanlığı gibi bir kurumu zorunlu hâle getirmektedir. Öyleyse yapılacak iş, öncelikle bu kurumu, günün koşulları çerçevesinde yeniden yapılandırılmaktır. Bu doğrultuda, siyasilerin etki çemberinin dışında, biraz daha özerk bir yapıya sahip, tarafsızlığı ve bilimselliği ilke edinen, ilâhiyat fakültelerinde üretilen bilimsel bilgiyi incelterek halka taşıyan bir kurum, sadece Sünnîlerin kurumu olma suçlamasından da kurtulacaktır diye düşünmekteyiz.

Diyanet İşleri Başkanlığının Sünnî karakterli, sadece Sünnîlere hizmet veren, Sünnî görüşleri yaygınlaştırmak isteyen bir kurum olduğu şeklindeki eleştirilerden kurtulabilmesi için, Din İşleri Yüksek Kurulunun, Müslümanların on dört asrı aşan bir zaman diliminde ürettikleri bilgi birikiminden de yararlanarak, ancak, bu birikime mahkûm olmadan, sadece Kur'an'a ve akla dayanarak görüş beyan etmeye başlaması gerekmektedir. "Dört hak mezhep" olduğu yanlışından kurtulmadan, mezheplerin beşerî oluşumlar olduğu gerçeği kabul görmeden, mezhepler üstü, cemaatler üstü bir çizgi yakalayabilmek pek mümkün değildir. Kaldı ki, artık, bu kuruldan çıkacak her görüşün, Avrupa Birliği gerçeğini de hesaba katması gibi yeni bir zorunluluk karşımızda durmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, özellikle Alevî-Bektaşî nüfusun yoğun olarak yaşadığı yörelerde görev yapacak olan imam, müezzin, vaiz ve müftülere, düzenleyeceği özel kurs ya da seminerlerle, Alevîlik-Bektaşîlik ve Türkiye'deki dinî hayat konusunda sağlıklı bir bilgi birikimi kazandıracak nitelikte eğitim vermelidir.

Alevîlik-Bektaşîlik, hiç kuşkusuz Türkiye'nin bir gerçeğidir. Türk halkının, yaklaşık yüzde onu, kendisini Alevî-Bektaşî olarak tanımlamaktadır. Ancak, henüz, Alevîliğin tartışılacağı zemin bile ciddi anlamda belirsizdir. En azından Alevîliğin mezhep mi, tarikat mı olduğu konusunda henüz Alevî-Bektaşîlerin bile kafaları net değildir. Alevîlik-Bektaşîliğin İslâm dışı olduğu şeklindeki tartışmalar, kendisini Alevî-Bektaşî olarak tanımlayan insanların düşünce ve duygularını yansıtmamakta olup; konu ile ilgili bilgi boşluğundan yararlanarak, kendi çıkarları doğrultusunda bir Alevîlik inşa etmek isteyenlerin marjinal faaliyetlerinden başka bir şey değildir. Yapılan bilimsel araştırmalar, Alevî-Bektaşîlerin kendilerini İslâm dairesi içinde gördüklerini ortaya koymuştur. Sünnî kesimin içinden çıkabileceği gibi, Alevî kesimin içinden de ken-

disinin ateist olduğunu iddia eden insanlar çıkabilecektir. Bu tür tavırların bireysel olduğu unutulmamalıdır. Sünnî kesimin içinde de, Alevî kesimin içinde de, insanların din konusundaki bilgileri ve dindarlık dereceleri farklı düzeylerde dir.

Türkiye'de, zorunlu din dersleri, İslâm ve diğer dinler konusunda, öğrencilerin bilgilendirilmelerini esas alır. İslâm söz konusu olduğunda, bu bilgilerin bütün mezheplerin, cemaatlerin din anlayışlarının temelini oluşturan ortak payda olmasına dikkat edilir. Temel amaç, insanların dindar olmaları değil; din konusunda, doğru düşünmeye, içinde yetiştiği kültürü anlamaya yetecek kadar doğru bilgi sahibi olmalarının sağlanmasıdır. Din konusunda bilgi sahibi olmak, mutlaka dindar olmayı gerektirmez; dindarlık bireysel bir tercihtir. Ancak, unutmamak gerekir ki, din konusunda doğru bilgi sahibi olmamanın alternatifi, din konusunda bilgisizlik değil; din konusunda akıl dışı, hurafe ve batıl inançlarla dopdolu hâle gelmektir. Hayat boşluk kabul etmemektedir. Din, kültürün oluşmasında ileri derecede etkin olan unsurların başında geldiği için, din alanındaki doğru bilginin doğuracağı boşluk, akıl dışı, eleştiriye ve insanlığın tarihsel tecrübe ile ürettiği ortak değerlere karşı olan tutucu bir zihniyeti beraberinde getirir. Bu zihniyet, sadece dindarlığı tercih edenleri değil, bu kültürün içinde yetişen herkesi etkisi altına alabilir. Din alanında sağlıklı bir aydınlanma, ancak din alanında üretilen bilimsel bilginin toplumun bütün kesimlerine ulaştırılması ile mümkün olabilir. Alevîlik-Bektaşîlik konusunda da, Alevî-Sünnî ayrımı gözetmeksizin, ortak değerlerin, ortak inanç öğelerinin tarafsız bir biçimde öğrencilere kazandırılması yararlı olacaktır.

Din, insan için gelmiştir; bir amaç değil, araçtır. Amaç, insanın en iyi şekilde insanlığını gerçekleştirmesi, gerçek saadeti hak etmesidir. Dinin amaç değil, insan için araç niteliği taşıdığını gösteren en açık kanıt, Kur'an'ın kendisini takdim ediş tarzıdır. Kur'an, ne ilimler ansiklopedisi, ne kanunlar kitabı, ne de bir anayasadır. Kur'an, "öğüt", "rahmet ve şifa kaynağı", "mehdi", hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayıran "furkân"dır. Hz. Peygamber, Allah katından almış olduğu vahiy ile insanları uyarmıştır; yani Kur'an bir "uyarıcı"dır. Kur'an'ın kendisini takdim ediş şeklini bilmeden, amaç-araç kargaşasından kurtulmak, ayrıntılarda boğulmaksızın bütünü görebilmek, işin gerçeği biraz zordur. Din istismarını önleyebilmenin en kestirme yolu, insanların ►

din konusunda, en azından doğru düşünmelerine yetecek kadar doğru bilgi sahibi olmalarını sağlamaktan geçmektedir. Dinin insan hayatına anlam kazandırmak için var olduğunu bilen, Kur'an'ın insanı, doğru bilgi ile özgürleştirdiğini fark eden bir insan, ne başkalarının dinî duygularını sömürmeye kalkar; ne de kendi duygularının istismar edilmesine izin verir.

Öte yandan, Müslüman kültüründe, din-siyaset, din-hukuk, din-devlet ilişkisi, tarih boyunca hep sorunlu olmuş; egemenliği elinde bulunduranlar, egemenliklerini sürdürebilmek için dini acımasızca kullanmaktan hiç geri durmamışlardır. Asırlarca devam eden "hilâfet" tecrübesi, hilâfetin, dolayısıyla siyasetin din gibi algılanmasına yol açmış; hatta, böyle bir gelenek oluşmuştur. Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri, lâikliği, hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi, kadın erkek eşitliğini temel aldığı için, söz konusu problemlerle konularda, sağlıklı yeni açılımların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. İslâm, bilimsel yöntemlerle anlaşıldığı ve anlatıldığı zaman, İslâm'ın siyasî meseleleri insana bıraktığı, hukukun sosyal değişmelere paralel olarak insanlar tarafından üretileceği; İslâm'ın adaletin sağlanmasını istediği kolayca görülebilecektir. Bu durum, sağlıklı bir demokrasi kültürü oluşturulmasını kolaylaştıracak hususların başında gelmektedir.

Alevîlik-Bektaşîlik doğrultusunda, din kültürü ahlâk bilgisi dersleri yerine geçmek üzere hazırlanan kitapların bilimsellikten ve bilimsel içerikten yoksun olmaları bir yana, ciddi bilgi hataları söz konusudur. Din kültürü ahlâk bilgisi dersleri, mezhepler üstü bir yaklaşımla, kendisini Müslüman hissedenden herkesin kendisinden bir şeyler bulabileceği ortak paydalar esas alınarak verilmek durumundadır. Sadece Alevî-Bektaşî kesime yönelik olacak dersler, öncelikle Tevhid-i Tedrisat Kanununun ruhuna aykırı olacağı gibi, bir arada yaşama kültürünün gelişmesini güçleştirecek; farklılıkların zenginlik olarak anlaşılmasını belki de imkânsız hâle getirecektir. Çünkü, temel ortak payda olmadığı zaman, insanları buluşturacak uzlaşma zemini de kendiliğinden kaybolur; sonuçta uzlaşma kültürü yaratabilmek çok zor hâle gelebilir.

Bugün karşımızda duran, atalarımızın bıraktığı asırlık muazzam birikim bizleri beklemektedir. Bunun anlaşılması ve geleceğe taşınacak hususların belirlenmesi gerekmektedir. Geçmişî iyi an-

lamadığımız ve geleceğe neleri taşımayacağımızı bilemediğimiz zaman, bizim geleceğimizi şimdi olduğu gibi geçmiş belirlemeye başlar. Açıkça ifade etmek gerekirse, günümüz Müslümanının din anlayışını şekillendiren geçmiştir. Geçmişî anlayamayan ve sağlıklı bir şekilde değerlendiremeyen kimseler, onu olduğu gibi geleceğe taşımak isterler. Bunun mümkün olamayacağı açıktır. İslâm mezhepleri, on dört asırlık birikimin en çok yoğunlaştığı çizgileri bünyesinde taşımaktadır. İslâm düşünce ekolleri olan mezhepleri iyi anladığımız zaman, hangi noktalarda başarılı, hangi noktalarda başarısız olduğunu görür, gelecekteki din anlayışımızı bu birikimden yararlanarak daha sağlıklı hâle getirebiliriz.

Kanaatimize göre, görüş ayrılıklarının kurumlaşmasının esas sebeplerinden birisi, Kur'an'la sıcağı diyalogun kaybolması ve insanların ya sadece sevap kazanmak için, ya da görüşlerine meşruiyet kazandırabilmek için Kur'an'a müracaat etme ihtiyacı hissetmeleridir. Müslümanların, Kur'an'a rağmen, uzlaşmaz kamplara ayrılmaları, bilmeye, anlamaya dayalı bir ayrılık değildir. Bilen insanların uzlaşmaları, her zaman daha kolay olur; eğer işin içine enaniyet ve çıkarlar girmezse. Hele bu insanlar, Kur'an'a inanan insanlarsa, Kur'an'ın terbiye tekniği, kurumlaşmayı önleyici ortak zemini her zaman sağlar.

Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar, "başka Türkiye olmadığı"nın bilincinde olan insanları, tarihi yeniden okumaya sürüklemektedir. Dinî nitelikli görüş ayrılıklarının temelinde, çıkarlar ve siyasî çatışmalar yatmaktadır. Tarihi yeniden okuduğumuz zaman, bu görüş ayrılıklarının geleceğe taşınmasının pek de anlamlı olmadığını fark etmekte gecikmeyeceğiz. Artık, İslâm dinine, mezhepler ve gruplar üstü bir çizgide, vahyi ve akh ön plâna alarak yaklaşmanın zamanı gelmiştir. Bir insanın Müslüman olması için, herhangi bir mezhebe, tarikata mensup olması gerekmez. Hz. Muhammed'in sağlığında ne mezhep, ne de tarikat vardı. Allah'a, öldükten sonra dirilmeye (ahiret) ve Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna inanan her insan, Müslüman'dır ve İslâm dairesi içindedir. ■

* Prof. Dr.